

Motion till riksdagen 2025/26:4013

av Mikael Damberg m.fl. (S)

med anledning av prop. 2025/26:199 Åtgärder för att stärka kontanternas funktionssätt

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda behovet av att utöka rätten att betala med kontanter till att också omfatta vissa tjänster av offentlig-rättslig karaktär från myndigheter eller de privata aktörer som utövar myndighet (t.ex. vårdrelaterade tjänster) och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör återkomma till riksdagen med förslag om en lämplig tillsynsmekanism för hur den nya lagen i fråga om livsmedelsbutiker och apotek följs och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att utreda utökade möjligheter att betala räkningar kontant och krav på att ta emot utbetalningsavier och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att införa en beloppsgräns för kontanta betalningar i syfte att motverka penningtvätt och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att utreda statens respektive de privata aktörernas ansvar för att upprätthålla en robust transportinfrastruktur för kontanterna och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att regeringen initierar ett arbete för att utveckla lösningar för digital inkludering på betalningsmarknaden och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Kontanternas ställning på betalmarknaden har diskuterats under lång tid och i flera statliga utredningar (senast promemorian Kontantutredningen [Fi2024/00068]). Kontanter utgör ett lagligt betalningsmedel men utvecklingen med minskad kontantanvändning har gått mycket snabbt i Sverige och i dag görs endast 7 procent av betalningarna med kontanter. Denna utveckling är unik internationellt sett, där trenden i många länder visserligen är likartad som den svenska, men med den skillnaden att de kontanta betalningarna fortfarande utgör lejonparten av betalningarna och att utvecklingen går betydligt långsammare än vad som skett i Sverige.

Ett väl fungerande och säkert betalningssystem kräver flera möjligheter att betala. Det är särskilt viktigt i händelse av kriser och höjd beredskap och i det sammanhanget fyller kontanterna en viktig funktion. Men kontanterna spelar också en viktig roll ur ett individperspektiv. De digitala betalningslösningarna fungerar bra för de allra flesta men för upp emot en miljon människor fungerar de inte alls, vilket innebär att de lever i ett digitalt utanförskap som innebär vardagliga svårigheter och skapar beroende av anhöriga eller nära för att sköta ekonomiska transaktioner. Det gäller främst äldre och personer med vissa funktionsnedsättningar. Enligt de senaste undersökningarna vill ca 80 procent av svenskarna att det ska vara möjligt att betala med kontanter. Det är därför välkommet att regeringen nu presenterar en proposition för att stärka kontanternas funktionssätt.

Regeringen föreslår att det införs en ny lag med skyldighet för livsmedelsbutiker och apotek med fysiska försäljningsställen som har bemannad kassa att ta emot kontanta betalningar, att konsumenter ska kunna göra kontantinsättningar i hela landet och att det ska finnas behovsanpassade tjänster och i övrigt lämpliga tjänster för växelhantering och dagskassainsättning för företag. Vi socialdemokrater tillstyrker regeringens förslag. Den föreslagna lagstiftningen avseende livsmedelsbutiker och apotek blir dock i första hand normativ eftersom livsmedelsbutikerna redan i dag till 97 procent accepterar kontanter liksom en stor andel av apoteken.

Vi menar dock att det finns behov av fler åtgärder för att stärka kontanternas funktionssätt. Att begränsa skyldigheten att ta emot kontanter till apotek och livsmedelsbutiker är enligt vår mening en för snäv avgränsning. Regeringen avvisar helt Kontantutredningens förslag om att utöka kontantplikten till att omfatta offentligrättsliga tjänster. Vi menar dock att det finns två betydande skäl för att utreda detta vidare. Dels finns ett domslut från Högsta förvaltningsdomstolen 2015 som innebär att patienter har rätt att betala vårdavgifter kontant eftersom kontanter är ett lagligt betalningsmedel. Dels är det rimligt att staten i sin roll som utgivare av och anslagsgivare till en lång rad offentligrättsliga tjänster också bidrar till att stärka kontanternas ställning i samhället. Med den föreslagna lagstiftningen blir det i praktiken enbart en liten del av den privata sektorn som får huvudansvaret för detta. En utredning bör därför se över om, och i så fall med vilken avgränsning, vissa offentligrättsliga tjänster bör omfattas av den skyldighet som nu föreslås för livsmedelsbutiker och apotek och hur en sådan reglering kan utformas. När ny lagstiftning med krav på skyldigheter att ta emot kontanter införs är det dessutom rimligt att denna åtföljs av en lämplig tillsynsmekanism.

För dem som saknar betalkonto eller lever i digitalt utanförskap måste det vara möjligt att kunna sköta privatekonomiska åtaganden som att betala räkningar och ta emot utbetalningsavier. Sedan Kassagirot lades ned 2022 har möjligheten att betala räkningar kontant begränsats kraftigt. Enligt Riksbankens senaste betalningsrapport är det endast möjligt på 32 platser i landet, om man inte är kund i en specifik bank, att betala räkningar

kontant. Regeringen bör därför utreda förutsättningarna för hur denna möjlighet kan utökas.

Kontanthantering är dock inte oproblematiskt. Rån och andra tillgreppsbrott har visserligen minskat i takt med den minskade användningen av kontanter men fortfarande är det kontanter som oftast används vid olagliga transaktioner eftersom digitala transaktioner alltid lämnar spår. Det är ett sätt för kriminella att tvätta pengar. Det bör därför införas en beloppsgräns för kontanta betalningar.

Riksbanken och Betalningsrådet har framfört att det finns risker med att, som i dag, förlita sig på en aktör för kontantförsörjningen till bankomater och handel. Tekniska problem eller oförutsedda händelser kan inträffa som stoppar flödet av kontanter i samhället. Särskilt allvarligt blir detta förhållande vid kriser och höjd beredskap då en sårbar infrastruktur för transporter av kontanter hotar den nationella säkerheten. Eftersom kontantmarknaden är privatiserad och bankerna har det huvudsakliga ansvaret för att kunderna ska kunna sätta in och ta ut kontanter finns det skäl som talar för behovet av att utreda ansvarsfördelningen mellan staten och privata aktörer för att upprätthålla en robust transportinfrastruktur för kontanterna såväl under normala förhållanden som under kriser.

Samtidigt som åtgärder vidtas för att stärka kontanternas funktionssätt måste samhället också sträva efter att fler ska kunna vara inkluderade även på den digitala betalmarknaden.

Regeringen bör initiera ett utvecklingsarbete i syfte att hitta lösningar för digital inkludering på betalningsmarknaden.

Mikael Damberg (S)

Gunilla Carlsson (S)

Ingela Nylund Watz (S)

Peder Björk (S)

Joakim Sandell (S)

Eva Lindh (S)

Patrik Lundqvist (S)